

MİLLETLERARASI MÜNASEBETLER NEDİR VE ÜNİVERSİTELERDE NASIL OKUTULABİLİR ?

Dr. Türkkaya ATAÖV

I. MİLLETLERARASI MÜNASEBETLER ANLAMI

A. *Terim Meselesi*: *Milletlerarası Münasebetler* konusu yalnız milletlerarasındaki münasebetleri değil, devletler, hükûmetler, milletlerarası teşekküller, konfederasyonlar, ittifaklar, bölgeler, vatandaşlar, kültürel, endüstrel ve dinî birlikler arasındaki münasebetleri de inceler. Bu münasebetler bu kadar geniş çerçevede mütalâa edilecek olursa milletlerarası münasebetler sözü yerinde midir? Konumuz *dünya meseleleri* başlığı altında toplanıp «dünya politikası,» «dünya kültürü,» «dünya teşkilâtı,» «dünya hukuku» dallarını içine almamalı mıydı? Milletlerarası Münasebetler dünya topluluğunun tarihi, teşkilâtı, hukuku, kültürü ve ekonomisi değil midir? Burada «dünya» kelimesi «milletlerarası» deyişi ile rekabet halindedir. Maamafih, Anglo - Amerikan, Lâtin Amerikan ve Arap münasebetleri gibi bazı münasebetler dünya münasebetleri olarak değil, milletlerarası münasebetler olarak görülmelidir. Yakın zamanlara kadar milletlerarası münasebetlerden iki devlet arasında diplomatik ve askerî münasebetler anlaşılıyordu. «Dünya» kelimesi büyük bloklar arasındaki münasebetlere de yeter derecede işaret etmiyor.

Bu konu ile ilgili olarak dış politika ve dış ticaret denildiği zaman *dış* kelimesine de sık sık rastlanıyor. İşaret etmeli ki dış sözü daha çok bir tek milletin görüşü ile ilgili olup evrensel bir disiplini içine alamıyacak kadar dardır. Maamafih, her memleketin kendine has şartlar altında dış münasebetlerini inceliyebileceği ve bu suretle bir İngiliz hukukçusunun İngiliz hukukunu çalışarak hukukçu sayılabileceği gibi bir Amerikalı, Rus veya Türkün de Amerikan, Rus veya Türk dış münasebetlerini tetkik edebileceği ileri sürülüyor. Diğer taraftan, milletlerarası münasebetleri

sebetlerde her memlekete şâmil bazı prensiplerin bulunduğu ve bu prensiplerin her hangi bir memlekette okutulabileceği tezi savunuluyor.¹

Milletlerarası münasebetler sözünü kabul ederek bunu *milletlerarası politika, milletlerarası hukuk, milletlerarası teşkilâtlar, milletlerarası ekonomi, milletlerarası eğitim, milletlerarası ahlâk ve milletlerarası münasebetler psikolojisi ve sosyolojisi* dallarına ayırmak daha münasip görünüyor.² Konu *milletlerarası* kelimesinden çok *dünya* mefhumuna yakın olan dünya tarihi, siyasî coğrafya, siyasî demografi ve teknoloji bahislerini de içine alacaktır. Öyleyse, milletlerarası münasebetler, içinde bulunduğumuz devreye daha fazla önem vermekle beraber, dünya tarihinin herhangi bir safhasında devletler ve gruplar arasındaki münasebetleri ve bu münasebetlerin tesbit, tarif ve kıymetlendirilmesine yarayan disiplin veya çalışmaları içine alır.

B. Bir Realité Olarak Milletlerarası Münasebetler: Milletlerarası Münasebetler milletlerarası meselelerin (a) ne olduğunu, (b) ne olması muhtemel olduğunu, (c) ne olabileceğini ve (d) ne olması lâzım geldiğini inceler. Birçok yazarlara göre, milletlerarası münasebetler realitesi kuvvet politikasıdır. Bu prensip devletlerin mevcut olduklarını, mevcudiyetlerini devam ettirmek istediklerini ve bunun için de kuvvete bel bağladıklarını kabul ediyor.

C. Bir Disiplin Olarak Milletlerarası Münasebetler: Milletlerarası münasebetler ders programları ve ders kitaplarına kısa bir müddet evvel girmiş olmasına rağmen milletlerarası münasebetler hakkında yazılanlar milâttan önce Kırkinci Asra, hattâ daha evvele gider.³ İlk insanlar kendi grupları ile komşu grupların mevcudiyetini kabul edip münasebet tesis etmeğe başladılar. Bugün milletlerarası münasebetler yeni bir disiplin haline geliyor. Amerika'dan başka İngiltere, Fransa, Almanya, İsviçre ve diğer bazı memleketlerde milletlerarası münasebetler kürsüleri vardır. Milletler Cemiyetinin kurulması ile milletlerarası münasebetler

¹S. H. Bailey, *International Studies in Modern Education*, London, Oxford University Press, 1938; Grayson Kirk, *The Study of International Relations*. New York, Council on Foreign Relations, 1947; C. A. W. Manning, *The University Teaching of Social Sciences: International Relations*. Paris, UNESCO, 1954; Sir Alfred Zimmern, ed., *University Teaching of International Relations*. Paris, International Institute of Intellectual Cooperation, 1939.

² Quincy Wright, *The Study of International Relations*. New York, Appleton - Century - Crofts, 1955.

³ Arthur A. Nussbaum, *Concise History of the Law of Nations*. New York, Macmillan, 1947; Frank W. Russell, *Theories of International Relations*. New York, Appleton - Century - Crofts, 1936.

müstakil bir disiplin olarak gelişmeğe ve devletler hukuku, milletlerarası politika ve milletlerarası ekonomi ile ilgisi incelenmeğe başlandı. Carnegie Milletlerarası Sulh Vakfı (New York) ile Dünya Sulh Vakfı (Boston)'nın incelemeleri ve Paul Reinsch'in dünya politikası ve milletlerarası teşekküllerle ilgili eserleri bu konu ile ilgili araştırmaların öncüsü oldular.⁴

Birinci Cihan Savaşından beri milletlerarası politika⁵, milletlerarası münasebetler⁶, dünya politikası⁷, kuvvet politikası⁸, milletlerarası te-

⁴ Paul Reinsch, *World Politics*. New York, Macmillan, 1900; ———, *Public, International Unions*. Boston, World Peace Foundation, 1911.

⁵ C. Delisle Burns, *International Politics*. London, Methuen, 1920; Hans J. Morgenthau, *Politics Among Nations*. New York, Knopf, 1954; ———, ve Kenneth W. Thompson, *Principles and Problems of International Politics: Selected Readings*. New York, Knopf, 1950; Frederick L. Schuman, *International Politics*. New York, McGraw - Hill, 1953; Walter R. Sharp ve Grayson Kirk, *Contemporary International Affairs*, New York, Farrar and Rinehart, 1940.

⁶ James Bryce, *International Relations*. New York, Macmillan, 1922; Raymond L. Buell, *International Relations*. New York, Holt, 1925; Norman Hill, *International Relations: Documents and Readings*. New York, Oxford University Press, 1950; Charles Hodges, *The Background of International Relations*. New York, Wiley, 1931; Bertram W. Maxwell, *International Relations*. New York, Crowell, 1939; Frederick G. Middlebush ve Chesney Hill, *Elements of International Relations*. New York, McGraw - Hill 1940; Parker T. Moon, *Syllabus on International Relations*. New York, Macmillan, 1925; Norman D. Palmer ve Howard C. Perkins, *International Relations*. Boston, Houghton Mifflin, 1953; Frank W. Russell, *Theories of International Relations*. New York, Appleton - Century - Crofts, 1936; *Principles and Problems of Relations*. New York, Harper, 1940; Edward A. Walsh, *The History and Nature of International Relations*. New York, Macmillan, 1922.

⁷ Harry Elmer Barnes, *World Politics in Modern Civilization*. New York, Knopf, 1930; F. J. Brown, C. Hodges ve J. H. Rousek, eds. *Contemporary World Politics*. New York, Wiley, 1940; Herbert A. Gibbons, *Introduction to World Politics*. New York, Century, 1922; T. J. Kalijarvi et al., *Modern World Politics*. New York, Crowell, 1953; Harold D. Laswell, *World Politics and Personal Insecurity*. New York, McGraw - Hill, 1935; Parker T. Moon, *Imperialism and World Politics*. New York, Macmillan, 1926; Paul Reinsch, *World Politics*. New York, Macmillan, 1900; Frank Simonds ve Brooks Emeny, *The Great Powers and World Politics*. New York, American Book, 1935; Nicholas Spykman, *American Strategy and World Politics*. New York, Harcourt, 1942.

⁸ Georg Schwartzberger, *Power Politics*. London, Cape, 1941; Martin Wight, *Power Politics*. London, Royal Institute of International Affairs, 1946.

sekküller⁹, devlet - üstü hükümet¹⁰ ve milletlerarası psikoloji¹¹ başlıkları altında çıkan kitaplar bu disipline belirli bir yön vermeğe çalıştılar. Maamafih, bu çalışmalar bütün görüşleri sistematik bir şekilde bağdaştırmağa muvaffak olamadı. Gene bu sıralarda, milletlerarası münasebetleri incelemek üzere *Royal Institute of International Affairs* (Londra), *the Council on Foreign Relations* (New York), *The Foreign Policy Association* (New York), Milletlerarası Çalışmalar Enstitüsü (Cenevre) ve Entellektüel İş - Birliği Enstitüsü (Paris) gibi cemiyetler kuruldu. Bu cemiyetler yayınladıkları kitap, yıllık, mecmua ve monografilerle milletlerarası münasebetler konusunu genişletmeğe uğraştılar. Bu arada, daha evvelce kurulan *the American Political Science Association*, *the American Economic Association*, *The American Society of International Law*, *the American Academy of Social and Political Sciences* ve *the Academy of Political Science* milletlerarası münasebetlere bir bütün olarak daha fazla önem vermeğe başladı. Chicago Üniversitesine bağlı Norman Wait Harris Vakfı, Yale Üniversitesi Milletlerarası Meseleler Enstitüsü ve Harvard Üniversitesi Milletlerarası ve Bölge Çalışmaları Komitesi milletlerarası münasebetlerin bir disiplin olarak gelişmesine hizmet ettiler.

Bu gelişmelere paralel olarak Amerikan kolej ve üniversitelerinde milletlerarası münasebetler konusunda muhtelif dersler konmağa başlandı. Birinci Cihan Savaşından evvel bu konuda okutulan dersler yalnız diplomasi tarihi, devletler hukuku ve milletlerarası ekonomiye inhisar ediyordu. Birinci Cihan Savaşından hemen sonra milletlerarası münasebetler ve milletlerarası teşkilâtlar adlarını taşıyan dersler rağbet görmeğe başladı.¹² 1930'da bunlara milletlerarası politika, siyasî coğrafya ve milletlerarası halk etkânı dersleri ilâve edildi.¹³ Bir çok üniversiteler milletlerarası münasebetler konusunda *Master of Arts* ve *Ph. D.* diplomaları vermeğe başladılar. Dersler ve diplomalar bazan Chicago, Har-

⁹ Pitman B. Potter, *An Introduction to the Study of International Organization*. New York, Appleton - Century - Groft, 1948.

¹⁰ Clyde Eagleton, *International Government*. New York, Ronald Press, 1948.

¹¹ W. B. Pillsburg, *The Psychology of Nationalism and Internationalism*, New York, Appleton, 1922; George M. Stratton, *Social Psychology and International Conduct*. New York, Appleton, 1940.

¹² Farrell Symons, *Courses in International Affairs in American Colleges, 1930 - 1931*. Boston, World Peace Foundation, 1931.

¹³ Grayson Kirk, *The Study of International Relations*. New York, Council on Foreign Relations, 1947; Edith E. Ware, *The Study of International Relations in the United States : Survey for 1937*. New York, Columbia University Press, 1938.

vard ve Columbia üniversitelerinde olduğu gibi kürsüler arasında, Yale ve Cenevre'de olduğu gibi kürsüler arasında müstakil enstitüler olarak, Oxford ve Wales üniversitelerinde olduğu gibi müstakil dersler olarak, Fletcher ve Amerikan Üniversitelerinde olduğu gibi müstakil okullar olarak, Princeton'da olduğu gibi lisans seviyesinde ve diğer üniversitelerinde de müstakil kürsülere bağlı olarak veriliyordu.¹⁴

İkinci Cihan Savaşından sonra Birleşmiş Milletler ve ona bağlı milletlerarası teşekküllerin ortaya çıkması ile milletlerarası teşkilât, milletlerarası münasebetler sosyolojisi ve psikolojisi, milletlerarası kültürel münasebetler, milletlerarası eğitim ve milletlerarası mahabere derslerine rağbet arttı. Diğer taraftan atom ve hidrojen bombaları ile harbte tahrip kuvvetinin çoğalması ve «soğuk harb» mefhumunun ortaya atılması ile harb san'atı¹⁵, kuvvet politikası¹⁶ ve siyasî coğrafya da¹⁷ ilgi toplamağa başladı. Yabancı üniversitelerde milletlerarası münasebetler konusuyla ilgili olarak verilen şu derslere tedrisat programlarında sık, sık rastlanır :

1. Milletlerarası politikada esas unsurlar
2. Dış siyasetin metod ve gâyeleri
3. Modern diplomasi
4. Milletlerarası münasebetlerde psikolojik unsurlar
5. Jeopolitik, emperyalizm ve kuvvet
6. Bugünkü diplomatik problemler
7. Avrupa diplomasisinin prensip ve problemleri
8. Milletlerarası politikada ideolojik unsurlar
9. Milletlerarası münasebetler felsefesi
10. Askerî kuvvet ve dış siyaset
11. Milletlerarası teşkilâtlar idaresiyle ilgili meseleler
12. Milletlerarası münasebetler teorileri
13. Harb ve sulhte siyasî ve askerî strateji problemleri

¹⁴ S. H. Bailey, *International Studies in Great Britain*, London, Royal Institute of International Affairs, 1933; *International Studies in Modern Education*. London, Royal Institute of International Affairs, 1938; Manning, *op. cit.*; UNESCO, *The Teaching of the Social Sciences in the the United Kingdom*. Paris, UNESCO, 1953; Ware, *op. cit.*

¹⁵ Edward M. Earle, ed., *Makers of Modern Strategy*. Princeton, Princeton University Press, 1944; Spkyman, *op. cit.*

¹⁶ Morgenthau, *op. cit.*; Schwartzenberger, *op. cit.*; Harold ve Margaret Sprout, *Foundations of National Power*. Princeton, Princeton University Press, 1945; Wight, *op. cit.*

¹⁷ Hans W. Weigert ve Vilhjalmur Stefanson, *Compass of the World*. New York, Macmillan, 1944.

14. Milletlerarası kültürel münasebetler
15. Dünya politikasında büyük devletler
16. Yakın zaman Avrupasının diplomasisi
17. Milletlerarası meselelerde karar verme san'atı
18. Milliyetçilik, emperyalizm ve yeni devletler
19. Milletlerarası politika : siyaset ve kudret mefhumlarının analizi
20. Milletlerarası münasebetlerde psikolojik ve kültürel unsurlar
21. Milletlerarası politika prensipleri
22. Emperyalizm ve milletlerarası münasebetler
23. Stratejik ve siyasî coğrafya
24. Uzak Doğu politikası
25. Milletlerarası teşkilâtlar
26. Milletlerarası ekonomi
27. Milliyetçilik
28. Emperyalizm
29. Çağdaş Afrika
30. Milletlerarası muhabere
31. Birleşmiş Milletler
32. Milletlerarası aktüel meseleler
33. Umumî efkâr ve dış siyaset
34. Milletlerarası teşkilâtlarla ilgili meseleler
35. Diplomaside idarî ve siyasî meseleler
36. Milletlerarası teşkilâtlar tarihi
37. Milletlerarası münasebetlerle ilgili araştırmalarda metod ve teknikler
38. Milletlerarası münasebetler öğretimi
39. Dünya politikasında Rusya ve Asya
40. Sovyet dış siyaseti
41. Dünya siyaseti ve Amerika
42. Mukayeseli diplomatik teşekküller
43. Doğu Asya ve Pasifik devletlerinin münasebetleri
44. Asya ve Orta Doğu'da Amerikan siyaseti
45. Asya ve Afrika'da Komünizm ve milliyetçilik
46. Sömürge meseleleri
47. Milletlerarası muhabere ve Sovyet bloku
48. Orta Doğu politikası
49. Asya'nın harb sonrası problemleri
50. Doğu Asya ve Batı
51. Müsterek güvenlik
52. Milletlerarası teşkilâtlar ve dünya politikası

Millî emniyetle milletlerarası iş - birliği ve harble sulhü bağdaştırmak gittikçe güç olmakla beraber milletlerarası temas artıkça milletlerarası münasebetler disiplinine ve bu sahada yetişenleri ihtiyaç belirli olarak hissedilmeğe başladı. Symons¹⁸, Ware¹⁹, Zimmern²⁰, Bailey²¹, Kirk²², Manning²³ ve Russell²⁴ milletlerarası münasebetleri anlamak için dayandığı disiplinleri incelemek gerekir.

C. Milletlerarası Münasebetlerin Kök Disiplinleri: Milletlerarası münasebetlerin gelişmesinde en az sekiz disiplin yardımcı olmuştur. Bunlar milletlerarası politika, diplomasi tarihi, devletler hukuku, milletlerarası teşkilât, milletlerarası ticaret, harb san'atı, sömürge idaresi ve mukayeseli diplomatik teşekküller olarak sıralanabilir. Bunlara ilâveten, milletlerarası münasebetlerle daha uzaktan ilgili olan disiplinler ileride zikredilecektir. *Devletler hukuku* en geç on - altıncı asırda bir disiplin olarak ortaya çıkıp Balthasar Ayala, Albericus Gentili, Hugo Grotius ve Lassa Oppenheim'in çalışmaları ile sınırlandırıldı. *Diplomasi tarihi* çalışmalarında Thucidides ve Polibius'un ilk eserlerini Rymer, Dumont, Gardin, Martens, Wicquefort, Satow, Temperly, Langer ve Nicholson ile Milletler Cemiyeti ve Birleşmiş Milletlerin yayınları tâkip etti. Hem devletler hukuku, hem de diplomasi tarihinden daha eski olan *harb san'atı* harb tarihi, strateji ve taktik, askeri teşkilât, teknoloji, disiplin ve moral meselelerini ele aldı. Bu konuda Sezar, Makyavelli, Clausewitz, von der Goltz, Foche, Mahan ve Churchill eserler bıraktılar. *Milletlerarası Politika* şimdiye kadar zikredilen üç disiplinde de kendini göstermesi ile beraber Makyavelli, Hamilton, Treitschke, Schuman ve Morgenthau gibi yazarlarda daha belirli oldu. *Milletlerarası teşkilât* Birinci Cihan Savaşının sonuna kadar bir disiplin olarak kabul edilmemişti. Ondan sonra üniversitelere ders olarak konması ve bu konuda sayısız eser neşredilmesinde Milletler Cemiyeti ile Birleşmiş Milletlerin kurulmasının büyük

¹⁸ Symons, *op. cit.*

¹⁹ Ware, *op. cit.*

²⁰ Alfred Zimmern, *University Teaching of International Relations*. Paris, International Institute of Intellectual Cooperation, 1939; *The Development of the International Mind: Problems of Peace*. London, Oxford University Press, 1925.

²¹ Bailey, *op. cit.*

²² Kirk, *op. cit.*

²³ Manning, *op. cit.*

²⁴ Russell, *op. cit.*

rolü oldu. Bugüne kadar 1798 milletlerarası teşkilât kurulmuş olup bunun yüz - yirmiden fazlası halen faaliyet göstermektedir. Birinci Cihan Savaşından sonra milletlerarası teşkilât Potter, Rappard, Eagleton ve Mander sayesinde bir disiplin haline geldi. Milletlerarası politikanın gelişmesi ile *milletlerarası ticaret* te bir disiplin olarak ortaya çıktı. Mandalık ve vesayet sisteminin kurulması ile *sömürge idaresi* de iktisadî, teknolojik, idarî ve kültürel bakımdan birbirlerinden ayrı olan toplulukların tetkikiyle meydana geldi. *Mukayeseli diplomatik teşekküller* dış münasebetlerin idare ve teşkilâtı ile ilgilenen bir disiplin oldu.

Bu sekiz kök disiplin de birbirinden ayrı olarak ortaya çıkıp gâye, metod ve disiplin bakımından değişik bir mahiyet arzetmelerine rağmen müşterek noktaları olduğu su götürmez, Milletlerarası politika siyasî tarihle yakından ilgili olduğu gibi milletlerarası teşkilât devletler hukuku ile, milletlerarası ticaret milletlerarası politika ile ve harb san'atı da harb hukuku ile ister istemez sıkı temas haline geldiler. Maamafih, diplomat, idareci, asker ve tüccarın gâye ve menfaatleri her zaman bir olmadığından aradaki farklar bağdaştıramadı. Geniş mânada, milletlerarası münasebetler böyle bir bağdaştırmayı gâye edinmiştir.

D. *Dünyacı Disiplinler* : Dünya disiplinlerini dünya tarihi, dünya coğrafyası, pasifizm, milletlerarası münasebetlerin psikolojisi ve sosyolojisi, humanizm, sosyal ve biyolojik disiplinler ve bölge çalışmaları olarak sıralıyabiliriz. *Dünya tarihini* gruplar arasında *iş - birliği ve muhâlefet* olarak gören Guizot, Spengler ve Toynbee tarihi içine muhtelif milletleri alan «medeniyetlere» ayırıyorlar. Heredot'u takip eden nesil ise dünya tarihini mâhalli teknolojik, ideolojik, toplumsal, ekonomik ve siyasî gelişmelere bağladılar. *Dünya coğrafyası* da dünyacı bir disiplindir. Modern siyasî coğrafyanın önemini Spykman anlatmağa çalıştı.²⁵ Mackinder, Kjeillen ve Haushofer coğrafyanın dış politikada ehemmiyetini belirtmeğe gayret ettiler. Coğrafya disiplinin milletlerarası münasebetleri ilgilendiren kısımlarını Bowman, Colby, Jones, Whittlesey ve Weigert yazdıkları ders kitapları ile ortaya koydular.²⁶ Sulhu gaye edinen *pasifizm* hareketinin milletlerarası münasebetlerle eveldenberi ilgisi oldu. Sulh milletlerarası münasebetlerin birer dahı olan devletler hukuku, mil-

²⁵ Nicholas Spkyman, *The Georgraphy of the Peace*. New York, Harcourt, 1944.

²⁶ Charles C. Colby, ed., *Georgraphic Aspects of International Relations*. Chicago, University of Chicago Press, 1938; Weigert ve Stefansson, *op. cit.*

letlerarası teşkilât ve devlet üstü idarenin olduğu kadar milliyetçilik, emperyalizm ve kuvvetler dengesinin de gâyesi olduğu ileri sürüldü.²⁷

La Haye Konferansları, Milletler Cemiyeti ve Birleşmiş Milletler sulhu gâye edindiler. Birinci Cihan Savaşındanberi propogandaya yer verilmesi *milletlerarası münasebetler psikolojisi* çalışmalarını hızlandırdı. Gumplovitz'den sonra UNESCO'nun milletlerarası gerginliği sosyolojik bakımdan inceleyen etüdüleri *milletlerarası münasebetler sosyolojisine* de ayrı bir disiplin olarak yer verdi. Maamafih, milletlerarası münasebetler psikolojisi ve sosyolojisi henüz dünya tarihi ve milletlerarası politikadan kesin bir şekilde ayrılmamıştır. *Nüfus* çalışmaları da milletlerarası politika ve milletlerarası iktisat meselelerini aydınlatmak bakımından ele alınıyor.²⁸ Milletlerarası politika, milletlerarası gerginlik, askerî hazırlık, nüfus, milletlerarası ticaret ve maliye bahislerinde de *istatistikten* istifade ediliyor.²⁹ Keşifler başta olmak üzere, *teknolojik değişmelerin* de milletlerarası münasebetlere tesiri mâlûmdur.³⁰ Milletlerarası münasebetlerde lisanın da önemi barizdir.³¹ Davranış, siyaset, hukuk, kıymetler ve felsefe bir dereceye kadar linguistik alışkanlıkların sonucudur.

Bölge çalışmaları da milletlerarası münasebetlerin bir dalıdır. Milletlerarası münasebetlerle uğraşanlar konuyu bir kül olarak ele aldıktan başka Lâtin Amerika, Rusya ve Peykler, İngiliz Milletler Topluluğu, Fransız Birliği, Güney - doğu Asya v. s. gibi bir bölge seçerek o bölgenin tarih, coğrafya, dil, medeniyet, iktisadî ve siyasî özellikleri hakkında mütehassıs olmaya gayret ediyorlar. Amerika'da bazı üniversitelerde de bölge Yugoslavya, Türkiye veya Çin Halk Cumhuriyeti gibi bir tek devlete inhisar etmektedir. Büyük Amerikan üniversitelerinin her biri Orta Doğu, Uzak Doğu, Batı Avrupa, Afrika, Orta Avrupa, Arap memleketleri gibi bölgelerdeki çalışmaları ile temayüz ettiler.³² Bölge çalışmaları

²⁷ A. C. F. Beales, *The History of Peace*. New York, Dial Press, 1931; Sidney B. Fay, «Balance of Power,» *Encyclopedia of Social Sciences*. Vols. 1 - 2, s. 395 - 399.

²⁸ Corrado Gini et al., *Population*. Chicago, University of Chicago Press, 1940.

²⁹ Quincy Wright, *A Study of War*. Chicago, University of Chicago Press, 1942.

³⁰ W. F. Orghurn, ed., *Technology and International Relations*. Chicago, University of Chicago Press, 1949.

³¹ Charles Morris, *Signs, Language and Behaviour*. New York, Prentice - Hall, 1946.

³² Wendell C. Bennett, *Area Studies in American Universities*. New York, Social Science Research Council, 1951; Hans J. Morgenthau, «Area Studies and the Study of International Relations,» *International Social Science Bulletin*. Vol. 4 (Autumn, 1952), s. 647 ff.

muayyen bir devlet veya devlet grubunu daha iyi anlama imkânı veriyorsa da ele alınan bölgenin önemini mubalâğa etme tehlikesi de mevcuttur.

Son tecrübeler göstermiştir ki devlet adamlarının milletlerarası münasebetleri anlamak için yalnız hukuk, diplomasi ve harb san'atını nazarı itibara almaları kâfi değildir. Milletlerarası münasebetler bu kadar geniş tarif edilince hiç bir kimsenin bütün bu disiplinleri çalışmaya ve öğretmeye bilgi ve enerjisi kifâyet etmeyecektir. Nitekim, Birleşmiş Milletler de milletlerarası münasebetlerin muayyen bir konusu ile ilgili olduğu haide bütün sekreteryaya memurları, ihtisas teşekkülleri ve bunlara bağlı komitelerde vazife gören uzmanların hizmetine ihtiyacı vardır.

Yukarıda zikredilen disiplinler arasında bağ kurmak milletlerarası münasebetlere düşmektedir.

II. MİLLETLERARASI MÜNASEBETLER ÇALIŞMALARININ GAYELERİ

A. *Eğitim ve Araştırma Gâyeleri* : Milletlerarası münasebetler eğitimi talebenin iyi bir vatandaş, kabiliyetli bir önder ve mütehassıs olmasına yarayacaktır. Milletlerarası münasebetler derslerinin Amerikan üniversiteleri programlarına girmelerinde ısrar edenler talebenin bu konuya objektif ve geniş olarak tanıyarak hem bir vatanperver, hem de kendi cemiyetinin bitaraf bir tenkidcisi olarak yetişmesini sağlayacağını söylediler. Birçok yazarlar bu gayeyi kabul ederken şu suali sordular : Milletlerarası münasebetler, diğer derslerin konularına mümkün olduğu kadar az tecavüz ederek hangi sınıflarda, nasıl okutulmalıdır? ³³ Bu suali cevaplandırabilmek için vatandaşın milletlerarası münasebetlerle ilgisini bulmak lâzım. Vatandaş yalnız seçimlerde reyini kullanırken değil, şu veya bu anlaşma, siyaset veya dış yardımın ne dereceye kadar faydalı olduğunu, kendini şahsen ilgilendiren veya ilgilendirmeyen bir meselede Güvenlik Konseyi kararının ne mâna ifade ettiğini veya herhangi bir milletlerarası teşkilâtı desteklemesi gerekip gerekmediğini bilmesi için milletlerarası münasebetler bilgisine ihtiyacı vardır. Bunun için de devletler hukuku ve siyasî tarih kâfi değildir. Meselâ, Birinci Cihan Savaşı-

³³ Bailey, *op. cit.*, Brooking Institution, The International Studies Group, *Report on a Conference on the Teaching of International Relations*. Charlottesville, Virginia, January, 1950. Washington, 1950; Manley O. Hudson et al., «Teaching of International Relations,» *Conference of Teachers of International Law, Proceedings*. Vol. 4, Washington, 1929, s. 137 ff; Kirk, *op. cit.*, Harold S. Quigley, «Scope, Organization and Aims of Courses in International Relations,» *C. T. I. L.*, Vol. 8. Washington, 1948, s. 50.

nın sonuna kadar Amerika'da da okutulan bu iki ders Washington'un Elvedâ Nutku, Monroe Doktrini, müdahale etmeme siyaseti ve iki Amerika kıtasının bütünlüğü gibi Amerika'nın tecrit politikasına dikkati çektiğinden bundan sonraki Amerikan nesli dünya meselelerini anlayarak onlara ayak uydurmakta güçlük çekti. Bugün vatandaş dünyayı değişen teknoloji; değişen devlet, bölge, ittifaklar ve parti münasebetleri; değişen umumi efkâr ve siyaset; ve değişen harb, diplomasi ve anlaşma usulleri içinde bir kül olarak görmek zorundadır. Âlelade bir vatandaş milletlerarası politika, milletlerarası teşkilât, devletler hukuku ve milletlerarası ekonominin dış siyaset ve umumî efkâr üzerindeki tesirini bilmek ve milletlerarası münasebetleri pratikte tesiri altında bırakan unsurları anlamak ihtiyacındadır. Türkiye'de milletlerarası münasebetlerin üniversitelerde nasıl okutulacağı tartışma konusu olurken bu dersler Amerika'da orta eğitime konmak üzere.

Hem demokrasi, hem de diktatorya idarelerinde siyasî liderlerin milletlerarası münasebetler disiplini olması gerekir. Âlelade bir vatandaşın bile milletlerarası münasebetler bilgisi olması gerektiğine göre, toplumlarda önder durumunda olanlar lisans seviyesinde milletlerarası münasebetler bilgisine ilâveten hususî olarak milletlerarası politika, milletlerarası teşkilât, milletlerarası ekonomi bahislerini de bilmek zorundadır.

Milletlerarası münasebetler hariciyeciler, milletlerarası teşkilâtlarda veya herhangi bir hükûmetin hizmetinde çalışacak olanlar, siyasete atılanlar, gazeteciler ve milletlerarası münasebetler hocaları için bir ihtisas sahası olarak lüzumludur. Yakın zamanlara kadar milletlerarası münasebetler siyasî ilimler, tarih veya iktisada bağlı iken bir çok Amerikan üniversiteleri bu konuda lisans ve doktora diplomaları vermektedir. Çok defa, milletlerarası politika, milletlerarası teşkilât, devletler hukuku ve milletlerarası ekonomi dersleri bölge çalışmaları ile birleşiyor. Milletlerarası münasebetler hocalarından da genel olarak milletlerarası münasebetler kültürü yanında bir bölgede ihtisas yapması bekleniyor. Bazı genel kaideler bir bölgeye tatbik edildiği zaman pratikte daha belirli oluyor.

Birçok Amerikan üniversitelerinde milletlerarası münasebetler bir *department* halindedir. Yabancı memleketlerin hariciyelerinde milletlerarası münasebetler disiplini ile yetişenler daha faydalı ve muvaffak oluyorlar. Zâten millî menfaat, kuvvet mefhumu, kuvvetler dengesi gibi konular kavrayamayan bir hariciye memurundan azâmi mesai beklenemez. Bunlara ilâveten, asrımızın diplomati da değişen şartlar altında yeni vazife ve mes'uliyetler yüklenmiştir. On-dokuzuncu asra kadar diplomat gönderildiği hükûmetle temas eden bir memurken bugün muhalefet,

muhtelif tazyik grupları ve basın gibi umumî efkâr önünde bir temsilci-
dir. Milletlerarası teşkilâtlarda da vazifeleri artan diplomat bir propogan-
da forumu olarak kullanılan bazı organlarda aynı zamanda bir «parlâmen-
ter» in vasıflarına da haiz olmalıdır. Hükûmetin savunma, çalışma, ticaret,
maliye, ziraat, eğitim ve adalet bakanlıklarında vazife alıp hariçle teması
olan memurların da milletlerarası münasebetler bilgisine ihtiyaçları var-
dır. Nihayet, sayıları 120'yi geçen milletlerarası teşkilâtlarda Türk va-
tandaşlarının vazife almaları memleket için faydalı ve zaruridir. Basın gi-
bi kitle istihbarat vasıtalarında çalışanların da milletlerarası münasebetler
bilgileri olmalıdır.

Milletlerarası münasebetlerin ana gâyelerinden biri de bu sahada
araştırmalar yapmaktır.³⁴ Üniversiteler, muhtelif enstitüler ve cemiyet-
ler bu sâhada kollektif araştırmalara hız verdiler.³⁵

B. Milletlerarası Münasebetlerin Tarihi: Milletlerarası münasebet-
leri hâdiseler zinciri gibi anlatan tarih ile milletlerarası münasebetlerin
pratik teorileri, hâdiseleri kıymetlendiren analiz usulleri ve ilerideki hâ-
diseleri görmeğe çalışan kemiyete ait çalışmaları arasında farklar vardır.
Milletlerarası münasebetlerden zaman ve mekân içinde her veçheleri ile
bütün olaylar kastediliyorsa böyle bir tarih yazmak güç olacaktır. Millet-
lerarası münasebetlerden bu konunun disiplini ve hakkında yazılanlar
anlaşıyorsa yazılanlardan parçalar almak sureti ile bu konuyu meydana
getiren disiplinler bir araya konabilir. Milletlerarası münasebetlerden
devletler arasındaki münasebetler kastediliyorsa devletleri birer müesse-
se olarak diğer yardımcı konulardan ayırmak güç olacaktır. Diplomasi
tarihi diplomatik arşivler ve anlaşmalar olduğu kadar milletlerarasındaki
olayları tetkike yarayan her türlü malzemedan faydalanarak yazılabilir.
Tarih milletlerarası münasebetler için yardımcı bir konudur. Milletlera-
rası münasebetler talebesi tarih çalışarak olayların devamlılığı, değişikli-
ği, özelliği, tekrarı, sebebi, neticeleri, şık ve seviyeleri hakkında fikir sa-
hibi olacaktır. Tarihten alınacak misallerle milletlerarası münasebetler
talebelerine olayların gayrimuayyenliği, siyasete tesir eden unsurların
ve dogmatizmin, kehanetin ve hareketsizliğin tehlikeleri gösterilir. Bu

³⁴ Doroty - Arden Dean, ed., *Current Research in International Af-
fairs*, New York, Carnegie Endowment for International Peace, 1952.

³⁵ Commission to Study the Organization of Peace, *A Ten Year
Record*, New York, 1949; Council on Foreign Relations, *A Record of
Twenty - Five Years : 1921 - 1946*, New York, 1947; Ruth Savord, ed., *Ame-
rican Agencies Interested in International Affairs*, New York, Council on
Foreign Relations, 1940; Richard W. Van Wagenen, *Research in the In-
ternational Organization Field*, Princeton, Center for Research on World
Political Institutions, 1952.

suretle, talebe tarihî olayların kıymet, fırsat ve emniyetsiz taraflarını daha iyi anlayacaktır.

C. *Milletlerarası Münasebetler Bir San'at Olarak* : Milletlerarası münasebetler bir san'at olarak okutulduğu zaman bu san'atın gâyeleri, malzeme ve vasıtaları hakkında bilgi, teknik terimleri ve metodları kastediliyor. Milletlerarası politika san'atından ³⁶ başka diplomasi ve harb san'atı, mukayeseli diplomatik teşekküller ve pratik devletler hukuku milletlerarası münasebetler san'atının parçalarıdır. Diplomasi bu san'atlar içinde en eski olanıdır. Dış münasebetler, milletlerarası teşkilâtlar ve sömürge idareleri ile ilgilenen hükûmetler her gün bir idarî mekanizma ile karşı karşıyadır. Milletlerarası münasebetlerde atılan adımın ekseriya hukukî bir mekanizma ile âhenk halinde olması gerektiğinden talebe her memlekette siyasî kudretin hangi organ veya şahıs elinde toplandığını ve bu kudrete hangi unsurların yardımcı olduğunu bilmek zorundadır. Dış politikada icra ve teşriî organlarının münasebeti, hariciye teşkilâtında fonksiyonel ve bölge mütehassıslarının iş - birliği ve muhtelif devletlerde milletlerarası teşkilâtlar uzmanlarının mesailerini bağdaştırmak son senelerin problemlerinden biri olmuştur. Araştırma ve propoganda diplomasi ve harb san'atlarının yardımcısıdır. ³⁷

D. *Milletlerarası Münasebetler Felsefesi* : Felsefenin milletlerarası münasebetler disiplinine büyük katkıda bulunacağı şüphesizdir. Yalnız milletlerarası münasebetlerde bütün felsefî sistemlerin disiplinini kabul etmek gerekir. Dünya birçok kültür, din, dil, hukukî sistem ve inançların toplamıdır. Bunlardan bir tanesinin üstünlük iddiası tarih boyunca ideolojik harblere sebep olmuştur. Bunlardan hiçbiri evrensel olmayıp evrensel olmak iddiasındadır. Beynelmîlel komünizmin dinamik rolü veya UNESCO'nun idealleri milletlerarası münasebetler felsefesinin konusu dahilindedir. ³⁸

III. MİLLETLERARASI MÜNASEBETLERİN ANALİZİ

Milletlerarası münasebetler komşu disiplinlerle ilgisi tespit edilerek incelenebileceği gibi kullanılan metodlarla da ele alınabilir. Diplomasi

³⁶ Montague Bernard, *Four Lectures on Subjects Connected with Diplomacy*. London, Macmillan, 1868; Carl J. Freidrich, *Foreign Policy in the Making*. New York, Century, 1920; D. P. Heatley, *Diplomacy and the Study of International Relations*. Oxford, Clarendon Press, 1919.

³⁷ Harold D. Lasswell, *Propaganda Technique in the World War*. New York, Knopf, 1927.

³⁸ F. S. C. Northrop, *The Meeting of East and West : and Inquiry Concerning World Understanding*. New York, Macmillan, 1946.

tarihi, milletlerarası politika, siyasî soğrafya, demografi ve teknolojiye kullanılan *tarihi - deskriptif* metod müşahade ve tarifile başlayıp ayrılık ve benzerliklere dikkati çeker. Devletler hukuku ve milletlerarası ahlâk daha çok *analitik - rasyonel* metodu, millîlerarası teşkilât, sömürge idaresi, milletlerarası eğitim ve milletlerarası muhabere *sentetik - pratik* metodu, milletlerarası ekonomi ve milletlerarası münasebetler sosyoloji ve psikolojisi *istatistik - matematik* metodunu kullanır.

Bu disiplinler pratik ve teorik olmak üzere de ikiye ayrılabilir. Milletlerarası politika ve ona yardımcı olan diplomasi, mukayeseli diplomatik teşekküller, harb san'atı, milletlerarası teşkilât, devletler hukuku, milletlerarası ekonomi, sömürge idaresi ve milletlerarası münakale pratik disiplinlere; siyasî coğrafya, siyasî demografi, teknoloji, milletlerarası münasebetler sosyolojisi ve milletlerarası ahlâk teorik prensiplere dahil sayılabilir.

A. *Milletlerarası Politika*: Milletlerarası politika bir veya birkaç devletin menfaati için diğer devletlere tesir veya nüfuz etmek veya bu devletleri kontrol etme san'atıdır. Milletlerarası politika dünya devletlerinin bekâsını temin etmek gayesini güder. Büyük, orta ve küçük devletlerle Birleşmiş Milletler, Komintern, Zionizm gibi teşkilâtlar ve NATO, Sovyet Bloku, Arap Birliği gibi mahalli teşekküllerin hususiyetleri de milletlerarası politika çerçevesi içindedir.

Milletlerarası politika şu hususlardan hareket eder: (a) Dünya gâye ve menfaatleri değişik olan gruplara ayrılmıştır; (b) Her grup kendi menfaatlerine hizmet için elindeki vasıtaları kullanır. Her devlet veya devlet gruplarının ellerindeki vasıtalar o devlet ve müttefiklerinin kuvvetini ifâde eder. Bir devletin kuvvetini tespit etmek de o devletin nükleer kapasitesi, coğrafyası, toprak - altı ve toprak - üstü zenginlikleri, askerî hazırlığı, endüstrel durumu, nüfusu, millî karakteri, millî morali, diplomasi kalitesi, hükûmetin halk tarafından ne dereceye kadar desteklendiği, hayat seviyesi, kültür seviyesi, iktisadî durumu ve yaptığı ittifakları incelemekle olur.³⁹ Bu incelemelerden şu neticeler çıkıyor: (a) Milletlerarası politika kuvvet politikasıdır. (b) Ortaya çıkan muvazene kuvvetler dengesi prensibinin bir sonucudur. (c) Denge kendi iç kuvvetleri ile bozularak yerini başka bir dengeye bırakmak temayülündedir.

B. *Harb San'atı*: Harb coğrafî, iktisadî ve kültürel genişleme, millî egemenlik, emniyet veya sulh uğruna yapıldığına göre, milletlerarası münasebetler konusu ile ilgilidir. Modern harb yalnız askerî değil, diploma-

³⁹ Sprout, *op. cit.*

tik⁴⁰, ekonomik⁴¹ ve propoganda⁴² cephelerinde de yapılıyor. Millî siyaset ve taktikler, millî efkâr ve ekonominin hazırlanması, askerî hazırlıkla diplomasinin iş - birliği, millî askerî hareketle müttefiklerin tutumu arasındaki ahenk, harb gâyeleri ile sulh şartlarının tesbiti, müttefikler, düşman ve tarafsız devletlerle diplomasi, ekonomik ve propoganda münasebetlerinin tesbiti gibi askerî siyasetin daha geniş meseleleri daha çok milletlerarası politikayı ilgilendirir.

Harb san'atı şu noktalardan hareket eder : (a) Birbirleri ile temas halinde devlet veya devlet grupları vardır. (b) Bu devlet ve devlet gruplarının gâye ve siyasetleri bazen ihtilâf halindedir. (c) Her devlet, silâhli kuvvetler de dahil olmak üzere, en müessir vasıtaları kullanarak gâyelerine erişmek zorundadır. Harb san'atı milletlerarası politikaya bağlı ve onun nüfuzu altında bir disiplindir.

C. *Diplomasi San'atı* : Dar mânada milletlerarası münasebetler asgarî fedakârlıkla âzami gâyelere ulaşmak isteyen müzakere ve pazarlık san'atıdır. Diplomasinin gâyeleri, çeşitleri ve metodları milletlerarası münasebetler konusunda dahildir. Diplomasi hakkında yazılanlar hem tarihî, hem sistematik olup tarihi çalışmalar⁴³, anlaşmalar⁴⁴, diplomasi usulleri⁴⁵ devletler hukuku usulleri⁴⁶ ve muhtelif diplomatların takip ettiği

⁴⁰ Jerome G. Kerwin, ed., *Civil - Military Relationships in American Life*. Chicago, University of Chicago Press, 1948.

⁴¹ David L. Gordon ve Royden Dangerfield, *The Hidden Weapon : The Story of Economic Warfare*, New York, Harper, 1947.

⁴² Harold D. Lasswell, *Propoganda Technique in the World War*. New York, Knopf, 1927.

⁴³ Samuel F. Bemis, *The Diplomatic History of the United States*, New York, Holt, 1936; David J. Hill, *A History of Diplomacy in the International Development of Europe*. New York, Longmans, 1905 - 914; George F. Kennan, *American Diplomacy : 1900 - 1950*. Chicago, University of Chicago Press, 1951; Sir Charlea Petrie, *Earlier Diplomatic History*, New York, Macmillan, 1936.

⁴⁴ Sir Edward Hertslet, *Map of Europe by Treaty*, London, Butterwoths, 1875; Georg F. Von Martens, *Nouveau Recueil General de Traités*. Gottingue, Dieterich, 1876 - 1908; Great Britain, *British Foreign and State Papers*.

⁴⁵ Charles de Martens, *Le Guide Diplomatique*, Paris 1932; Graham H. Stuart, *American Diplomatic and Consular Practice*. New York, Appleton - Century - Crofts, 1952; F. N. Anderson ve A. S. Hershey, *Handbook for the Diplomatic History of Europe. Asia and Africa : 1870 - 1914* [Washington, Government Printing Office, François de Callières, *On the Manner of Negotiating With Princes* (1716). Çev. A. F. Whyte, Boston, Houghton Mifflin, 1919; John W. Foster, *The Practice of Diplomacy*. Boston, Houghton Mifflin, 1906; Paul S. Reinsch, *Secret Diplomacy*. New

siyaset⁴⁷ gibi bahisler buna dâhildir. Diplomasinin en büyük hususiyeti elâstiki olup değişen şartlara uyması ve hem askerî taktiklerin, hem de devletler hukukunun katılığını yumuşatmasıdır.

D. Mukayeseli Diplomatik Teşekküller: Mukayeseli diplomatik teşekküller bir hükûmetin devlet hakları, mes'uliyetleri ve menfaatlerini tesbit edip bu hak ve menfaatlerini koruyup mes'uliyetleri yüklenecek kararlar alıp bunları yürütmesi demektir. Bir disiplin olarak muayyen müesseseleri anlamağa çalıştığından diplomasiden, bir devletin idare sistemini anlamağa gayret ettiğiinden milletlerarası politikadan, beynelmilel mes'uliyetlerle millî menfaati bağdaştırmayı gâye edindiğinden devletler hukukundan ve millî siyasetle usulleri milletlerarası nizama uydurmağa çalıştığından milletlerarası teşkilâtlar konusundan ayrılır. Hükûmet karar almadan evvel yalnız vatandaşın değil, yabancı devletlerin ve devletler hukukunun tepkisini de hesaba katar. Dış siyaset değişen şartlara uyacak şekilde elâstiki olmalıdır.

Mukayeseli diplomatik teşekküller şu noktalardan hareket eder: (a) Yalnız devlet milletlerarası münasebetlere girişebilir, (b) Anayasa diğer devletlerle münasebet yetkisini bir organ veya şahsa bırakmalıdır. (c) Bu organ veya şahıs millî siyaseti tesbit ve tatbik etmelidir. Bu yetkilere müzakerelere girişmek ve anlaşmalar imzalamak⁴⁹, silâhlı kuvvetleri kulanmak ve harb açmak⁵⁰, devlet ve hükûmetleri tanımak, temsilci gön-

York, Harcourt, 1922; Sir George Young, *Diplomacy, Old and New*. New York, Harcourt, 1921.

⁴⁶ Sir Ernest Satow, *A Guide to Diplomatic Practice*, London, Longmans, 1917.

⁴⁷ Count Benedetti, *Studies in Diplomacy*. London, Heinemann, 1896; Joseph C. Grew, *Turbulent Era*. Boston, Houghton Mifflin, 1952; E. R. Stettinius, Jr., *Roosevelt and the Russians*. New York, Doubleday, 1949; H. W. V. Temperley, *The Foreign Policy of Canning*. London, Bell, 1925; Sir Charles Webster, *The Foreign Policy of Castlereagh: 1815 - 1822*, London, British Book Centre, 1951.

⁴⁹ Samuel B. Crandall, *Treaties: Their Making and Enforcement*. Washington, Bryne, 1916; Wallace McClure, *International Executive Agreements*. New York, Columbia University Press, 1941; Francis O. Wilcox, *The Ratification of International Conventions*. London, Allen and Unwin, 1935.

⁵⁰ Clarence A. Berdahl, *War Power of the Executive in the United States* University of Illinois Studies in the Social Sciences, No. IX, 1920; Francis R. Flournoy, *Parliament and War*. London, Heinemann, 1926; Quincy Wright, «Constitutional Procedures in the United States for Carrying Out Obligations for Military Sanctions,» *American Journal of International Law*. Vol. 38 (1944), s. 678 ff.

dermek, protesto etmek, siyasî görüşü açıklamak, milletlerarası teşekküllerin çalışmalarına katılmak ve milletlerarası teahhütleri yerine getirmek dahildir. Milletlerarası münasebetleri yürüten organ ve şahıslar, millî menfaatin icap ettirdiği hallerde, halkın arzusu hilâfına hareket etmesi gerektiğini bilmeli fakat halkın tasvip ettiği siyasetle millî menfaat icapları arasındaki boşluğu çok açmamağa çalışmalıdır.

Ç. Sömürge İdaresi : Sömürge idaresi geri kalmış bölgelerin idaresi ve kalkınması demektir. Sömürge idaresi şu noktalardan hareket eder : (a) Dünyada kendi kendilerini idareye muktedir olmayan geri kalmış bölgeler vardır. (b) Bu durum geçicidir. (c) Bu bölgeler kendi kendilerini idare edecek vaziyete gelinceye kadar başka bir devlet veya teşkilât tarafından idare edilmelidir. (d) İdareci devlet veya teşkilât kendi menfaatlerini değil, o bölgenin sosyal, ekonomik ve siyasî menfaatlerini ön plâna almalıdır. Mandalık, vesâyet ve dominyonların çıkışı, gelişmesi, çeşitleri, özellikleri ve bağlı oldukları devlet veya teşekküller milletlerarası münasebetleri ilgilendiren konulardır. Bu konuları incelerken o bölgelerin tarihi, coğrafyası, idaresi, ekonomisi, zenginlik kaynakları, stratejik durumu ve demografisini tetkik etmek zarurîdir.⁵¹

D. Milletlerarası Teşkilâtlar : Milletlerarası teşkilâtlar iş-birliğini kolaylaştırmak için müstakil devletlerin genel ve bölge teşkilâtları kurma ve idare etme san'atıdır. Milletlerarası teşkilâtlar disiplini mevcut müesseseleri, hukukî münasebetlerini, gelişmelerini, özellik ve usûllerini, gösterilen faaliyeti ve bundan elde edilecek neticeleri, gâyelerini ve muvafakiyet derecesini inceler. Ren Komisyonundanberi kurulan 1798 milletlerarası teşkilâtın mukayeseli çalışması bu konuya dahildir. Katolik kilisesi, Kominform ve Zionizm gibi teşekküller bu listenin dışında kalmakla beraber müessir birer milletlerarası teşkilât olarak incelenmelidir. Milletlerarası politika devletlerin daha çok ayrıldıkları noktaları incelerken milletlerarası teşkilâtlar bahsi milletlerarası münasebetlerin iş - birliği cephesini ele alır. Silâhlanma, muayyen gâyeli ittifaklar, *ad hoc* işbirliği ve harble temin edilen kuvvetler dengesi sistemi milletlerarası teşkilâtlardan ayrı mütalâa edilmelidir.⁵² Milletlerarası teşkilâtlar dev-

⁵¹ Lord Hailey, *An African Survey*, New York, Royal Institute of International Affairs, 1939; Bert F. Hoselitz, ed., *The Progress of Underdeveloped Areas*. Chicago, University of Chicago Press, 1952; Royal Institute of International Affairs, *The Colonial Problem*. London, Oxford University Press, 1937; Robert T. Mack, *Raising The World Standard of Living*. New York, Citedal Press, 1953.

⁵² William O. Douglas et al., «Symposium on World Organization», *Yale Law Journal*, Vol. 45 (August, 1946), s. 865 ff; Quincy Wright, *Problems of Stability and Progress in International Relations*. Berkeley, University of California Press, 1954.

letlerin eşitliğini kabul etmek bakımından sömürge idaresi ve imparatorluk mefhumundan da ayrıdır.⁵³

Milletlerarası teşkilâtlar şu noktalardan hareket eder. (a) Muhtelif devletler aynı gâye ve idealleri gütmektedir. (b) Bu devletler iş-birliği halinde çalışırlarsa gâyelerine daha çabuk ve kolay ulaşmış olurlar. Milletlerarası teşkilâtlar hukukî, siyasi ve sosyolojik bakımlardan incelenebilir. Anlaşmaların tefsiri⁵⁴ Sekretaryaların çalışış tarzı⁵⁵, milli siyasetin önemi ve gösterilen faaliyetin uzun vadeli gayeleri milletlerarası münasebetlere dahil konulardır. Birleşmiş Milletlerin mütehasıs teşekkülleri çalışmalarını bu konulara hasrettiler.

E. Devletler Hukuku : Devletler hukuku şu noktalardan hareket eder: (a) Devletler ve şahıslar birbirleri ile temas halindedirler. (b) Devlet ve şahısların menfaatleri bazen bir, bazen de ayrıdır. (c) Her devlet ve şahıs muayyen bazı kaidelere hürmet ederek umumi menfaate hizmet edebilir. Diplomatik masuniyet, anlaşmaların tefsiri, hududlar, mütareke, harb usulleri, tarafsız devletlerin statüsü, v.s. bu konuya dahildir.

F. Milletlerarası Ekonomi : Milletlerarası ekonomi milli ekonominin dış cephesini ilgilendirir. Bir bakıma siyaset ekonominin bir âletidir. Ekonomik ve Sosyal Konseyin vücut bulması Birleşmiş Milletler Anlaşmasının milletlerarası ekonomiye verdiği önemi gösteriyor. Devletler arasındaki ekonomik münasebetler ve Nazi ve Sovyetlerin ekonomik hegemonya teşebbüsleri ve bunların milliyetçilik, emperyalizm, kosmopolitik ve enternasyonalizmle ilgisi milletlerarası münasebetlere dahil bir konudur. Muhtelif devletlerin iktisadi sistemlerini ve bunun dış politika üzerinde tesirini anlamak milletlerarası münasebetler çalışmaları için şarttır.

G. Milletlerarası Muhâbere : Milletlerarası muhabere milletlerarası münasebetler için önemli konularda devlet veya devlet gruplarının kararlarına tesir etme sanatıdır. Milletlerarası muhâbere alanındaki değişiklikler milletlerarası münasebetlere yeni bir veçhe vermiştir. Bu saye-

⁵³ Georg Schwarzenberger, *The League of Nations and World Order*. London, Constable, 1936.

⁵⁴ Leland Goodrich ve Edward Hambro, *Charter of the United Nations*. Boston, World Peace Foundation, 1949; Hans Kelsen, *The Law of the United Nations*, London, Stevens, 1950; ———, *Recent Trends in the Law of the United Nations*. London, Stevens, 1951.

⁵⁵ A. H. Feller, *The United Nations and the World Community*. Boston, Little Brown, 1952; Stephen M. Scwebel, *The Secretary General of the United Nations*, Cambridge, Harvard University Press, 1952.

de diplomasinin nüfuzu azalmış ve umumi efkâr ve milletlerarası teşkilâtlar bahislerinin önemi artmıştır.⁵⁶ Bugün, dış politikayı anlamak için vesikaları tetkik etmek kâfi gelmemekte, devlet adamlarının şahsiyeti, vatandaşın haleti ruhiyesi ve basının tutumunu da incelemek zaruri olmaktadır. Muhabere milletlerarası alanda meseleleri bilmek, anlamak, kıymetlendirmek ve tepki göstermek için bir vasıtaadır. Milletlerarası münasebetlerde haber ve ideolojiler muhabere ile yayılmaktadır. Bu suretle, muhabere milletlerarası temasın ana vasıtası haline gelmektedir.⁵⁷

H. *Milletlerarası Eğitim* : Milletlerarası eğitim vatandaşın davranış, bilgi ve anlayışını çağdaş dünyaya uydurma san'atıdır. Milletlerarası eğitim vatandaşı «dünyacı» olarak yetiştirmek, milletlerarası münasebetler disiplinini öğretmek, milletlerarası temasla görgü ve bilgisini arttırmak ve milletlerarası teşkilâtlarda çalışabilmek için gerekli eğitimi vermek mânâlarına gelir.⁵⁸ Milletlerarası meseleleri anlamak ve tenkid süzgecinden geçirebilmek için vatandaşın milletlerarası münasebetler disiplininde eğitime ihtiyacı vardır.⁵⁹ Milletlerarası eğitim şu noktalardan hareket eder : (a) Her memleketin takip ettiği siyaset vatandaşlarının tutumu ile ilgilidir. (b) Vatandaş dünya meselerinden haberdar olmak zorundadır. (c) Birlikte yaşayabilmek için muhtelif memleket hakkında bilgi edinmek ve muhtelif memleketlerin kültür ve davranışlarını anlamak lüzumludur. Milletlerarası eğitim milletlerarası münasebetler realitesini öğretmeğe çalışıyor. Fakat bu realite nedir ? Bir dünya tarihi yazmayı teklif eden UNESCO bu realiteyi jenetik olarak Birleşmiş Milletler de hukukî, siyasî ve idarî bir sistem olarak tanıtmaya çalışıyor. Humanistler, moralistler ve mantıkçılar bu realiteyi bir medeniyet felsefesi, toplum bilimciler de ileriye görme hassası olan bir ilim olarak görüyorlar. Milletlerarası münasebetler bu görüşleri bağdaştırmak zorundadır.⁶⁰ Milletlerarası münasebetler realitesi kaprisli ve değişen bir mefhum-

⁵⁶ Thomas Grandin, «The Political Use of the Radio,» **Geneva Studies**. Vol. 10, No : 3 (August 1939); C. Faston Rothwell, ed., **RADIR** (Revolution and the Development of International Relations), **Project**. Stanford, Hoover Library, Stanford University Press, 1950.

⁵⁷ Karl W. Deutsch, **Nationalism and Social Communication**. New York, Wiley, 1953.

⁵⁸ Percival R. Cole, **A History of Educational Thought**. London, Oxford University Press, 1937.

⁵⁹ Gabriel Almond, **The American People and Foreign Policy**, New York, Harcourt, 1950.

⁶⁰ Karl Mannheim, **Ideology and Utopia**. New York, Harcourt, 1936; Alfred Zimmern, **Education for World Citizenship**. Geneva, Institute of International Relations, 1931.

dur. Dünya vatandaşlarının biribirleri ile teması artıp milletlerarası münasebetler anlayışı geliştikçe bu konuda ileriye daha açık görmek mümkün olabilir. Şimdilik, milletlerarası eğitim yarının önderleri olacak üniversite talebelerine inhisar ettirilmelidir.

IV. MİLLETLERARASI MÜNASEBETLERİN TEORİK TETKİKİ

Milletlerarası münasebetleri teorik olarak inceleyen disiplinleri gene bu konuyu pratik olarak tetkik eden disiplinlerden ayırmak kolay değildir. Siyasî coğrafya, siyasî demografi, teknoloji, milletlerarası münasebetler psikolojisi, ve sosyolojisi ve ahlâk kuralları az değişen prensipleri inceler.

A. *Siyasî Coğrafya* : Siyasî coğrafya fizikî şartlarla politikanın münasebetini bulur yahut siyasî tarihi yer, durum ve muhit açısından inceler. Siyasî coğrafya şu noktalardan hareket eder : (a) Fizikî şartlar politika-ya tesir eder. (b) Egemen devletler topraklarına hâkim olmak amacındadır. Devletlerin kıt'a, ada, boğaz, çöl, deniz, toprak-altı ve toprak-üstü zenginlikler ve hududlarla ilgisi bu konuya dahildir. Coğrafyanın önemi üzerinde duranlardan kimi iklimi⁶¹, kimi zenginlik kaynaklarını⁶², kimi de arazinin hususiyetlerini⁶³ ön plâna sürüyor. Coğrafyanın önemi mübalâğa edilmiş olmasına rağmen Monroe doktrini, on - dokuzuncu asırda İngiliz siyaseti⁶⁴ ve Prusya'nın genişleme siyaseti⁶⁵ coğrafi hususiyetlerden ilham almıştır. Mackinder, Kjellen ve Haushofer'in kara devleti prensipleri de coğrafyayı esas alıyor.⁶⁶ Hudud değişiklikleri hukukî olmaktan ziyade siyasî bir mahiyet arzederler.⁶⁷ Coğrafyacılardan coğrafyayı milletlerarası münasebetlerin «ana ilmi» yapma gayretlerine rağmen coğrafya milletlerarası münasebetlere kat'i yön veren bir disiplin değildir.

⁶¹ Ellsworth Huntington, *Civilization and Climate*. New Haven, Yale University Press, 1915.

⁶² Charles C. Colby, ed., *Geographical Aspects of International Relations*. Chicago, University of Chicago Press, 1938.

⁶³ Nicholas J. Spykman, *American Strategy in World Politics*. New York, Harcourt, 1942; Robert Strausz - Hupé, *Geo - Politics*. New York, Putnam, 1942.

⁶⁴ Alfred T. Mahan, *The Influence of Sea Power on History*. Boston, Brown, 1902.

⁶⁵ Strausz - Hupé, *op. cit.*

⁶⁶ Sir Halford J. Mackinder, *The Geographical Pivot of History*. London, Royal Geographical Society, 1904.

⁶⁷ Norman Hill, *Title to Territory*, London, Oxford University Press,

B. *Siyasî Demografi* : Siyasî demografi nüfus meseleleri ile politikanın münasebetini bulur. Bu disiplin şu noktalardan hareket eder : (a) Nüfus meseleleri millî ve milletlerarası meselelere tesir eder, (b) Eğemen devletler kuvvetlerini arttırmak için çok defa nüfuslarını çoğaltmak ve hayat seviyelerini yükseltmek isterler. (c) Dünya nüfusunun gittikçe artması ve milletlerarası politikaya daha fazla tesir etmesi muhtemeldir. Nüfus meselelerini ele alanlar nüfusu hızla artmakta olan memleketlerin genişlemeğe çalıştıklarını iddia ediyorlar.⁶⁸ Milletlerarası münasebetler nüfus değişmelerinin tempo ve özelliklerini⁶⁹ ve bunların hayat seviyesi⁷⁰ sosyal kıymetler⁷¹, dış politika ve milletlerarası teşkilâtlarla olan ilgisini inceler. Nüfus meseleleri milletlerarası münasebetlerin pratik ve teorik sahada daha iyi anlaşılmasına yardım ediyor.

C. *Teknoloji ve Milletlerarası Münasebetler* : Teknoloji bir milletlerarası münasebetler disiplini olarak, keşif ve fennî gelişmelerle dünya politikası arasında bağ kurarak harb, diplomasi, milletlerarası ticaret ve muhaberede rol oynar. Teknoloji ilerledikçe milletlerarası gerginlik ve teknolojiyi kontrol temayülleri artmaktadır. Churchill'in teknolojinin ilerlemesi ile kuvvetler dengesi prensibinin yerini «terör dengesi» ne bırakacağına söylemesine bakılırsa, teknoloji milletlerarası alanda hem harbe, hem de sulhe hizmet ediyor. Devletlerin kuvvetini incelerken teknoloji durumlarını hesaba katmamak imkânsızdır.⁷² Millî karakter, siyaset ve milletlerarası teşekküllerin gelişmesinde rol oynayan teknolojiyi milletlerarası münasebetlerin önemli bir unsurudur.

D. *Milletlerarası Münasebetler Sosyolojisi* : Milletlerarası münasebetler sosyolojisi insan gruplarının birbirleri ile olan münasebetlerini inceler. Bu disiplin şu noktalardan hareket eder : (a) İnsan grupları aşağı, yukarı aynı kültüre sahiptir. (b) Topluluklar türlü temaslarla birbirlerine tesir ederler. Milletlerarası münasebetler sosyologları devlet, millet, azınlıklar, elitler, hükûmetler ve milletlerarası teşkilâtları muhtelif tip-

⁶⁸ Warren S. Thompson, *Danger Spots in World Population*, New York, Knopf, 1930; Friedrich von Bernhardi, *Germany and the Next War*. London, Arnold, 1912.

⁶⁹ J. S. Sweeney, *The Natural Increase of Mankind*. Baltimore, Williams and Wilkins, 1926.

⁷⁰ Frank Lorimer, «Population Factors Relating to the Organization of Peace,» *International Conciliation*. No : 369 (April, 1941).

⁷¹ David Riesman, *The Lonely Crowd*. New Haven, Yale University Press, 1950.

⁷² W. F. Ogburn, ed., *Technology and International Relations*. Chicago, University of Chicago Press, 1949.

lere ayırıyorlar.⁷³ On - dokuzuncu asır sosyologları devletleri «endüstrel» ve «büyük» ve «küçük» diye sınıflandırır. Diğerleri de devletleri yaşları, iç rejimleri ve ekonomik sistemlerine göre ayırarak bu tiplerle dış siyaset arasında bağ kurmağa çalıştılar.

E. *Milletlerarası Münasebetler Psikolojisi* : Bu disiplin şahsın bir devletin vatandaşı olarak diğer devlet vatandaşları ile olan ilgisini bulur.⁷⁴ Lider psikolojisinin tahlili bu konuyu milletlerarası münasebetlere yaklaştırıyor.⁷⁵

F. *Milletlerarası Ahlâk* : Bu disiplin şahıs, hükûmet ve milletlerarası teşkilâtların milletlerarası münasebetlere tesir eden bütün kararlarında göz önünde tutulacak kıymet ölçülerini tesbit eder. Milletlerarası münasebetler ideoloji haline gelip milletlerarası politikaya tesir eden prensipleri inceler. Yunan - Roma - Hıristiyan ahlâk prensiplerine dayanan bölgelerle Hindu ve Budist Güney - Doğu Asya ve Müslüman - Hıristiyan Afrika'nın kıymet ölçülerinin milletlerarası münasebetler üzerindeki tesiri farklıdır. Newton - Locke - Demokratik emprizmi, Kant - Hegel - Alman idealizmi ve Marx - Lenin Komünist dialektik materyalizminin milletlerarası politika üzerindeki tesiri milletlerarası münasebetlerin konusudur.

⁷³ Florian Znaniecki, *Modern Nationalities : A Sociological Study*, Urbana, University of Illinois Press, 1952.

⁷⁴ George W. Kisker, *World Tension : the Psychopathology of International Relations*. New York, Prentice - Hall, 1951.

⁷⁵ Alfred H. Stanton ve Stewart E. Perry. eds., *Personality and Political Crisis*. Glencoe, Ill., Free Press, 1951.